

УДК 159.97:37.015.3

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-557-570](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-557-570)

Вдовенко Вікторія Віталіївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25001, <https://orcid.org/0000-0002-0884-6209>

Мойсеєнко Ірина Михайлівна доктор філософії, доцент кафедри загальної та спеціальної педагогіки, Дніпровська академія неперервної освіти, вул. Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, <https://orcid.org/0000-0003-3642-3331>

Марціновська Ірина Петрівна кандидат педагогічних наук, асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300, <https://orcid.org/0000-0002-2203-4047>

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ: ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР

Анотація. У статті досліджуються особливості навчання дітей з аутизмом. Встановлено, що організація діагностики дітей, що мають РАС повинна фокусуватися на повному використанні їхніх індивідуальних можливостей та здібностей для успішного інтегрування їх у освітнє середовище закладу освіти. Проаналізовано чотири категорії дітей з РАС у відповідності до складності проблем, пов'язаних з аутизмом та рівня порушення психічного розвитку. На основі проведеного дослідження сформовані рекомендації, щодо форм навчання для дітей з РАС, до яких належать повноцінне включення до освітнього процесу за очною формою навчання чи очно-заочна форма навчання (навчання вдома). Встановлено, що психолого-медико-педагогічна консультація рекомендує застосовувати комплексну програму ТЕАССН ключовою метою, якої є сприяння формуванню здатності дітей із РАС до максимальної самостійності у їхньому житті. Розроблено нову модель системи функціонування закладу освіти та організації корекційної роботи з дітьми з РАС, де основною метою цієї моделі є забезпечення глибокої та інтегрованої підтримки для дітей з розладами аутистичного спектру. Визначено, що вчителям, терапевтам і батькам необхідно застосовувати такі методики як «випадкове

навчання» (incidental teaching), «корекція основного реагування» чи «тренінг зі зворотнім реагуванням» (pivotal response training, PRT), візуальні підказки (visual cuing system), які засновані на процедурі «згасання / зникнення сценарію» (script-fading procedure). Встановлено, що головною місією моделі системи функціонування закладу освіти та організації корекційної роботи з дітьми з РАС є те, що вона спрямована на надання якісної освіти, розвиток та соціалізацію дітей з РАС, забезпечення їхнього включення та інтеграцію в сучасне суспільство. Встановлено, що працівники у сфері освіти, що співпрацюють з дітьми з РАС, відіграють ключове значення для їхнього розвитку, тому для того, щоб забезпечити якісну та результативну роботу, вони повинні мати високий рівень професійної підготовки та постійно підвищувати свою кваліфікацію, а також повинні самовдосконалюватися, що сприяє створенню стимулюючого та підтримуючого освітнього середовища.

Ключові слова: діти, навчання, аутизм, РАС, ТЕАССН, корекційна робота.

Vdovenko Viktoriia Vitaliyvna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Shevchenko St., 1, Kropyvnytskyi, 25001, <https://orcid.org/0000-0002-0884-6209>

Moiseienko Iryna Mykhaylivna Doctor of Philosophy, Associate Professor of the Department of General and Special Pedagogy, Dnipro Academy of Continuing Education, Volodymyra Antonovycha St, 70, Dnipro, 49006, <https://orcid.org/0000-0003-3642-3331>

Martsinovska Iryna Petrivna Candidate of Pedagogical Sciences/PhD, Teaching Fellow of the Department of Special and Inclusive Education, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Ogienko St, 61, Kamyanets-Podilsky, 32300, <https://orcid.org/0000-0002-2203-4047>

FEATURES OF EDUCATION OF CHILDREN WITH AUTISM: PEDAGOGICAL DIMENSION

Abstract. The paper studies the peculiarities of teaching children with autism. It was established that the organization of diagnosis of children with ASD should focus on the full use of their individual capabilities and abilities to successfully integrate them into the educational environment of the educational institution. Four categories of children with ASD were analyzed

in accordance with the severity of the problems associated with autism and the level of impaired mental development. On the basis of the conducted research, recommendations were made regarding the forms of education for children with ASD, which include full inclusion in the educational process in the full-time form of education or extramural form of education (studying at home). It has been established that the Psychological-Medical-Pedagogical Consultation recommends using the TEASSN comprehensive program, the key goal of which is to promote the formation of the ability of children with ASD to achieve maximum independence in their lives. A new model of the system of functioning of the educational institution and the organization of correctional work with children with ASD has been developed, where the main goal of this model is to provide deep and integrated support for children with autism spectrum disorders. It was determined that teachers, therapists and parents should use such methods as "incidental teaching", "correction of the main response" or "pivotal response training (PRT), visual cues (visual cuing system), which are based on the script-fading procedure. It was established that the main mission of the model of the system of functioning of the educational institution and the organization of correctional work with children with ASD is that it is aimed at providing quality education, development and socialization of children with ASD, ensuring their inclusion and integration into modern society. It has been established that workers in the field of education working with children with ASD play a key role in their development, therefore, in order to ensure quality and effective work, they must have a high level of professional training and constantly improve their qualifications, as well as self-improvement, which contributes to the creation of a stimulating and supportive educational environment.

Keywords: children, education, autism, ASD, TEASSN, correctional work.

Постановка проблеми. В сучасних умовах зростає увага до проблеми навчання дітей з аутизмом, оскільки вони часто стикаються із складнощами у взаємодії з оточуючим середовищем, включаючи заклади освіти. Поточні тенденції у розвитку корекційної педагогіки націлені на індивідуалізацію та диференціацію навчання для дітей з аутизмом, де головна увага у корекційно-педагогічних та навчально-виховних процесах приділяється унікальності кожної дитини, враховуючи її особливості розвитку та схильності до пізнання. Однією з основних проблем є забезпечення індивідуальності кожної дитини з аутизмом та відсутність універсального підходу до навчання дітей з аутизмом.

У зв'язку з цим педагоги та фахівці зі сфери освіти стикаються із викликами, пов'язаними із розробкою та впровадженням ефективних педагогічних підходів та методик до навчання дітей з аутизмом. Оскільки дана категорія дітей представляє основну групу, що стикається з найскладнішими викликами у соціально-особистісному розвитку, через це вони вимагають отримання спеціальної психолого-педагогічної та медичної підтримки. Без своєчасної діагностики та адекватної допомоги, діти з аутизмом можуть залишатися неадаптованими до соціального середовища.

У зв'язку з цим необхідно здійснювати систематичну корекційну роботу вчителями-дефектологами, для того, щоб подолати негативні прояви в поведінці та допомогти дитині успішно адаптуватися до соціуму. З метою оптимізації процесу навчання та підвищення якості освіти для цієї категорії дітей, важливо розглянути особливості їхнього психофізичного розвитку та врахувати їхні потреби в контексті навчання. Важливим аспектом є розробка та впровадження інклюзивних методик та програм, скерованих на створення сприятливого середовища для успішного навчання дітей з аутизмом. Таким чином, вивчення особливостей навчання дітей з аутизмом та пошук шляхів вирішення індивідуально-психологічних проблем даної категорії дітей у корекційній роботі вчителя-дефектолога стає вкрай актуальним та необхідним в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику особливостей навчання дітей з аутизмом досліджує значна кількість науковців, зокрема, в останні роки відзначається зростанням інтересу до проблеми. Проведені дослідження та опубліковані наукові роботи вказують на необхідність пошуку ефективних педагогічних стратегій для покращення навчального процесу та соціалізації дітей з аутизмом. Зокрема, наукові праці Недозим І. В., Олексюк В. Р., Павелко О. П., Шульженко Д., Скрипник Т. В., Драченко В., присвячені аналізу сутності, характерних ознак та особливостей навчання дітей з РАС. Загалом, останні дослідження підтверджують важливість інтеграції новітніх педагогічних методик у практику навчання дітей з аутизмом. Продовження наукових досліджень у цьому напрямку сприятиме розвитку більш ефективних та індивідуалізованих підходів до освіти для цієї уразливої групи дітей.

Мета статті. Метою роботи є дослідження особливостей навчання дітей з аутизмом та визначення ефективних педагогічних підходів і стратегій, спрямованих на розвиток когнітивних, соціальних та комунікативних навичок та для їхнього успішного інтегрування в освітній процес та суспільство. Для досягнення основної мети

визначено ряд конкретних завдань, а саме: розкрити суть та характерні особливості навчання дітей з аутизмом; розробити модель системи функціонування закладу освіти та організації корекційної роботи з дітям з РАС; визначити ефективні методи та заходи для розвитку навичок самостійності у дітей з РАС.

При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системно-структурний аналіз, аналіз педагогічної документації, тощо. Використання різноманітних методів у дослідженні надало можливість отримати повнішу та більш об'єктивну картину стосовно особливостей навчання дітей з аутизмом.

Виклад основного матеріалу. З-за сучасних кондицій аутизм визнано однією з ключових проблем у сфері розвитку дітей, де дану тему на високому рівні досліджують фахівці з психіатрії, психології, педагогіки та інших сфер. У 1988 році Л. Вінг визначила групу порушень, які отримали назву «розлади аутистичного спектру» (далі – РАС), які були об'єднані тріадою симптомів, до яких належать якісні порушення соціальної взаємодії, комунікації та обмежене коло інтересів, утворюючи основу для сучасного розуміння клінічних аспектів аутизму [1, с. 54].

Дослідники В. Лебединський та О. Нікольська підкреслюють, що у дітей з аутизмом спостерігаються наступні основні порушення, такі як специфічна недостатність психічного тону, сенсорна та емоційна гіперестезія, що проявляється у хворобливо чутливій реакції на світло, звук, дотик, що викликає емоційний дискомфорт у взаєминах з навколишнім середовищем, особливо з людьми [2, с. 45].

Науковець Д. Шульженко відзначає, що під час психолого-педагогічної діагностики дітей з аутизмом важливо враховувати індивідуальний потенціал кожної дитини, оцінюючи комплексно через визначення потреб, здібностей та уподобань [3, с. 45], оскільки дана діагностика когнітивних функцій дітей з аутизмом може сприяти розробці індивідуального підходу до їх навчання та виховання.

Організація діагностики дітей, що мають розлади спектру аутизму, повинна фокусуватися на повному використанні їхніх індивідуальних можливостей та здібностей для успішного інтегрування їх у освітнє середовище закладу освіти. Ця вимога висуває перед фахівцями наступні конкретні завдання:

- детальне визначення психічного стану та особистісного потенціалу дитини з аутизмом, для надання їй максимально доступної та належної освіти;
- визначення освітнього напрямку, який буде адекватним до

встановлених потреб та відповідатиме індивідуальним особливостям дитини з аутизмом;

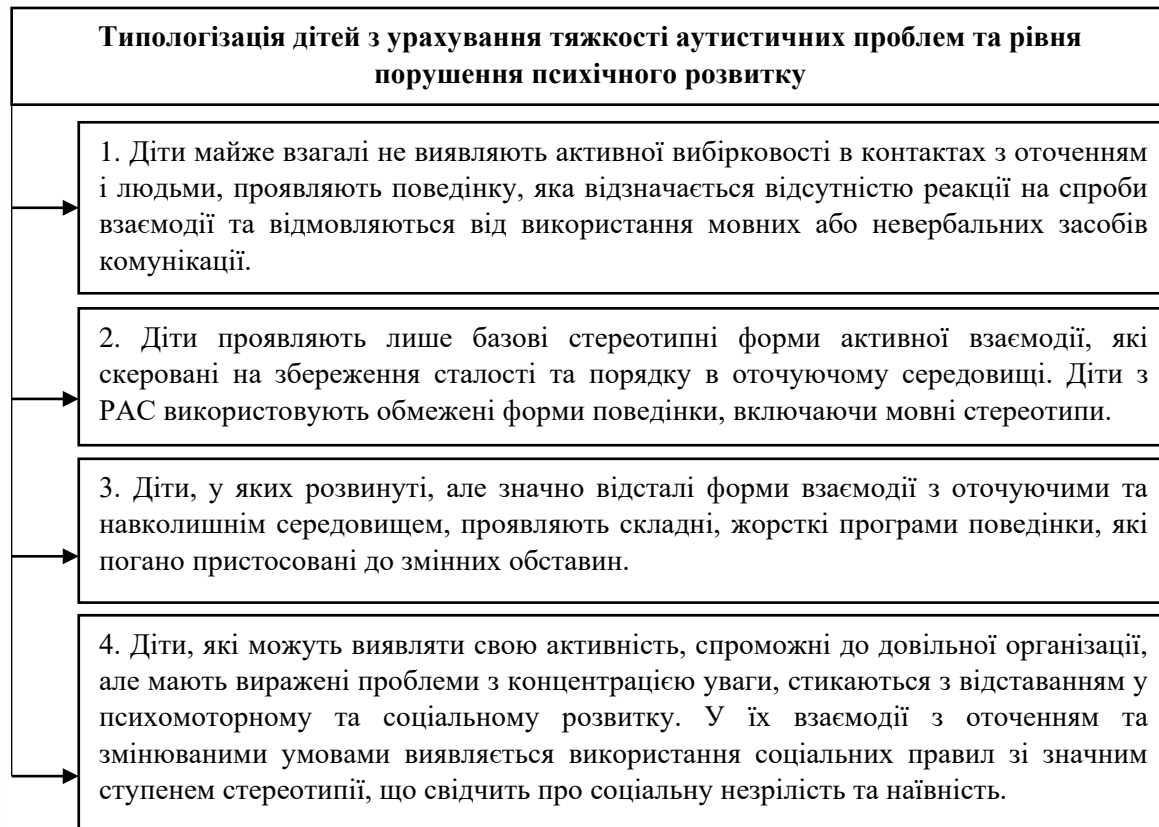
- постійний моніторинг динаміки навчання та рівня соціальної адаптації дитини з аутизмом в освітнє середовище;

- проведення психолого-просвітницьких консультацій для батьків або законних представників дітей, а також для навчальних, медичних і соціальних працівників, а при необхідності консультація може охоплювати інших фахівців, що представляють інтереси дитини в сім'ї, у закладі освіти та суспільстві загалом;

- розробка та реалізація корекційно-розвивальних та профілактичних заходів для дітей із РАС;

- проведення просвітницької діяльності, спрямованої на підвищення рівня психологічної, педагогічної та медико-соціальної культури фахівців і педагогічних працівників [4, с. 66].

Відповідно до складності проблем, пов'язаних з аутизмом та рівня порушення психічного розвитку на рисунку 1. представлено категорії дітей з РАС, які поділяються на чотири групи (див. рис. 1).

Рис. 1. Типологізація дітей з урахування тяжкості аутистичних проблем та рівня порушення психічного розвитку

Примітки: власна розробка авторів

Унікальні характерні ознаки та специфіка психофізичного розвитку дітей з РАС визначають їхні індивідуальні потреби у навчанні, де врахування даних потреб підкреслює необхідність формування спеціальних умов, спрямованих на розвиток особистості та результативної соціалізацію даної категорії дітей.

Дослідниця Т. Скрипник відзначає наступні характерні ознаки розвитку пізнавальної сфери дітей з аутизмом, такі як фрагментарність перцептивної обробки інформації, що у свою чергу здійснює вплив на формування цілісного уявлення про світ у свідомості дитини. Т. Скрипник наголошує на високорозвиненій механічній зоровій та асоціативній пам'яті, але обмеженій здатності інтерпретувати сприйняту інформацію та розуміти її смисл, що у свою чергу може призводити до негнучкого мислення, яке проявляється у дітей з РАС неспроможності адекватно сприймати та розуміти навколишні події [5].

Е. Меш та Д. Вольф наголошують на наступних специфічних ознаках дітей з РАС, такі як: дефіцит когнітивних функцій (наприклад, погана обробка отримуваної інформації, неухважність та відсутність здатності до планування майбутніх подій) [3, с. 50]; сенсорно-перцептивні порушення, які притаманні для РАС, яким характерні сенсорна домінантність, тунельний зір та слух, та «overselectivity» – тенденція фокусуватися лише на певних аспектах стимулів; порушується здатність об'єднувати інформацію в цілісне уявлення [3, с. 53]; порушення мислення у дітей з РАС викликають труднощі у символізації інформації, у розумінні причинно-наслідкових зв'язків та у формуванні саморегуляції поведінки; проблеми у сприйнятті, такі як обмежене відображення візуальних ознак об'єкта, труднощі у керуванні поглядом, низька тривалість візуальної фіксації та вузька увага тощо. Таким чином, можемо констатувати той факт, що дані труднощі призводять до погіршення сприйняття форм, кольорів та об'єму предметів [6].

Рекомендуємо наступні форми навчання для дітей, які вступають до закладу освіти, де до уваги береться рівень складності аутистичних проблем:

1. *Повноцінне включення до освітнього процесу за очною формою навчання.* Важливо зауважити, що дитина, яка стикається із найскладнішими викликами та труднощами, перебуває у процесі активного розвитку. Впродовж навчання у школі для дітей із РАС можлива зміна форми навчання з урахуванням позитивної або негативної динаміки, бажань батьків та рекомендацій шкільного консилиуму.

2. *Очно-заочна форма навчання (навчання вдома),* де дитина частково залучається до освітнього процесу (відвідує заняття з фахівцями соціально-психологічної служби, бере участь у позаурочних заходах разом із батьками).

Психолого-медико-педагогічна консультація рекомендує застосувати комплексну програму TEACCH (Treatment and Education for Autistic and related Communication handicapped Children), ключовою метою, якої є сприяння формування здатності дітей із РАС до максимальної самостійності у їхньому житті [7]. Компоненти програми TEACCH успішно застосовуються понад п'ятдесяти років у освітній практиці багатьох країн світу.

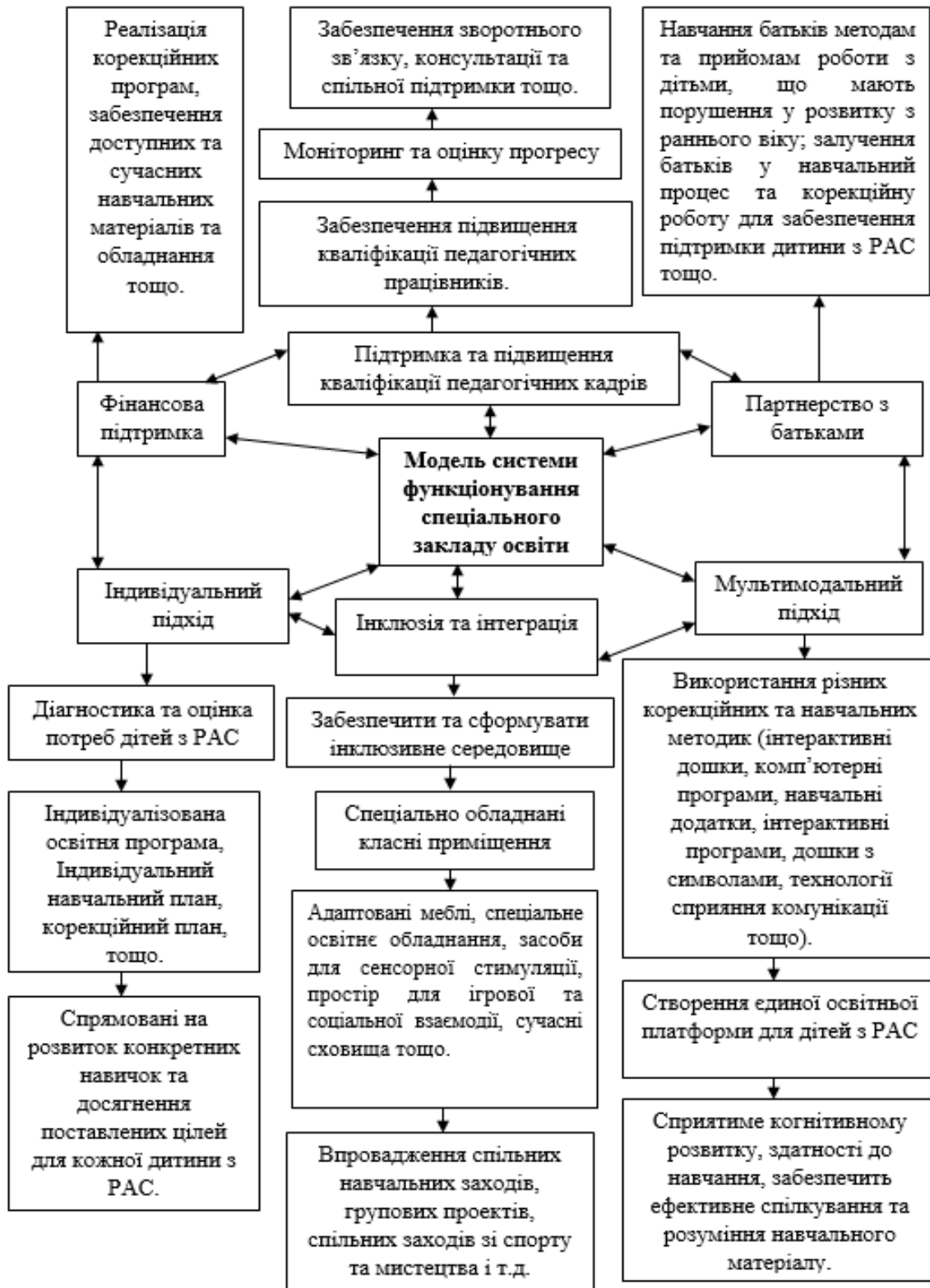
Програма TEACCH висуває особливий підхід до навчання дітей з аутизмом, ґрунтуючись на їхніх сильних сторонах, таких як потреба у чіткості, однозначності та завершеності, де структурованість та візуальна підтримка визначаються ключовими компонентами даної програми. Дослідники Е. Шоплер, Р. Рейчлер, Г. Месібов та інші програми TEACCH встановили, що структурованість простору, часу та діяльності знижує ступінь страху у дітей з РАС, протегує розвитку передбачуваності в їхній поведінці та допомагає їм краще розуміти очікування оточуючих осіб.

Дітям з РАС важко утримувати стійкість до огляду диференційованих видів діяльності впродовж дня та зрозуміти їхні внутрішні зв'язки, оскільки вони здатні це робити лише за умови щоденного повторення всіх дій у одній послідовності. Зосередження на конкретній послідовності допомагає дітям з аутизмом зменшити кількість несподіваних подій та передбачити їх, але це може призвести до стереотипії та обмеженості в пізнанні нового.

Інформацію про події, час і місце, діти з РАС отримують із розкладу дня, котрий може містити різну кількість запланованих дій та різноманітні форми, які адаптовані до індивідуальних особливостей конкретної дитини. Діти з РАС в залежності від тяжкості аутистичних проблем та рівня порушення психічного розвитку можуть мати розклад на весь день, а для інших це може бути розклад тільки з кількома діями або навіть однією. Деякі діти з РАС використовують письмовий розклад, подібний до щоденника, а іншим необхідно фотографії або малюнки у відповідному порядку, які надають їм необхідну інформацію. Проте цей спосіб для деяких дітей може бути занадто абстрактним, оскільки для них реальні предмети мають основне значення, але навіть у цьому випадку важливо передбачати майбутні події, наприклад, за допомогою спеціально розташованих реальних предметів [8].

Враховуючи результати проведеного дослідження, створимо нову модель системи функціонування закладу освіти та організації корекційної роботи з дітьми з РАС, де основною метою цієї моделі є забезпечення глибокої та інтегрованої підтримки для дітей з розладами аутистичного спектру (див. рис. 2.).

Рис. 2. Модель системи функціонування закладу освіти та організації корекційної роботи з дітьми з РАС

Примітки: власна розробка авторів

Головна місія цієї моделі полягає в тому, що вона спрямована на надання якісної освіти, розвиток та соціалізацію дітей з РАС, забезпечення їхнього включення та інтеграцію в сучасне суспільство. Як видно з рисунку 2. Перед прийняттям до закладу освіти здійснюється комплексна діагностика та оцінка особливих освітніх потреб кожної дитини, що надає змогу зібрати детальну інформацію про індивідуальні потреби, здібності та особливості кожної дитини з РАС з метою забезпечення та формування оптимальних умов для її розвитку та навчання. На підставі результатів комплексної діагностики формуються індивідуальні навчальні програми та плани для кожної дитини з РАС з урахуванням її освітніх потреб, можливостей, особливостей та рівня розвитку. Індивідуальні плани розвитку кожної дитини з РАС є ключовим документом, який надає інформацію про особливості навчання та її потреби, де даний документ допомагає вихователям, вчителям та педагогічному персоналу краще розуміти, як забезпечити оптимальні умови для навчання та розвитку кожної дитини в класі.

Аналіз міжнародного досвіду у впровадженні структурованого навчання дозволив узагальнити ефективні методи та заходи для розвитку навичок самостійності у дітей з РАС [8]. Вчителям, терапевтам і батькам рекомендують застосовувати таку методіку, як «випадкове навчання» (incidental teaching) для дітей з РАС відповідно до їхнього віку, тяжкості аутистичних проблем та рівня порушення психічного розвитку, оскільки гра є ключовим засобом навчання, враховуючи їхні психофізіологічні особливості. Гра не лише приносить радість та позитивні емоції, але й сприяє розвитку соціальних навичок та надає можливість моделювати та закріплювати бажані соціальні реакції в природному середовищі. «Випадкове навчання» в процесі гри сприяє формуванню бажаного способу поведінки у дітей із РАС.

Ще однією результативною методикою в інклюзивному навчанні є «корекція основного реагування» чи «тренінг зі зворотнім реагуванням» (pivotal response training, PRT). У цій методиці певна модель поведінки дітей з аутизмом розглядається як центральна та базова, де зміна основної моделі поведінки, за цією концепцією, призводить до змін в інших пов'язаних типах поведінки без спеціальної акцентуації на них. Таким чином, коригуючи основну модель, можна досягти швидких корекцій інших, похідних моделей. Це ефективно поєднується з символічними ігровими методиками та мовним тренуванням, що дозволяє розвивати та розширювати навички дітей з РАС, підсилюючи позитивні реакції та зменшуючи залежність від

дорослого наставника, що сприяє розвитку самостійної соціальної поведінки.

Ефективною є методика візуальних підказок (visual cuing system), заснована на процедурі «згасання / зникнення сценарію» (script-fading procedure), яка полягає у застосуванні поведінкового аналізу для навчання мовлення та комунікативних соціальних навичок, особливо в контексті взаємодії з дітьми з РАС. Сценарій представляє собою слова, фразу або речення, які використовуються як модель для тренування комунікативних навичок. Головною метою процедури згасання сценарію є збільшення кількості незаписаних соціальних взаємодій, які діти з РАС формують в процесі згасання та зникнення фіксованого сценарію. Якщо діти з РАС спочатку навчаються точно передавати зафіксовані сценарії, то з часом ці сценарії зникають, і кількість незафіксованих соціальних взаємодій систематично зростає. Ці незаписані соціальні взаємодії визначаються як вислови, що відрізняються від фіксованих первинних сценаріїв, що використовуються дітьми з аутизмом в процесі мовлення [9, с. 402; 10-13].

Основна роль вихователя, вчителя та педагога полягає в розвитку словникового запасу та навичок формування речень за допомогою картинок, послідовних зображень, а також у роботі над створенням зв'язаних текстів. Це включає бесіди, перекази, драматизацію тем, розігрування віршованого мовлення й інші завдання. Логопедична робота розпочинається з аналізу мовленнєвої патології, яка є характерною для дітей з РАС, що включає в себе недостатнє використання мови для спілкування, монотонність мовлення, тихе висловлювання, яке переривається окремими вигуками, вживання форм в другій або третій особі, відсутність звернення до мовлення, використання безособових слів та команд, а також обмежене використання слів у певних контекстах. З огляду на глибину аутистичних розладів, учителю-логопеду важливо керуватися відповідними етапами роботи, оскільки це дозволяє ефективно сприймати мовлення та розвивати семантичні навички у дітей з РАС.

Працівники у сфері освіти, що співпрацюють з дітьми з РАС, відіграють ключове значення для їхнього розвитку, тому для того, щоб забезпечити якісну та результативну роботу, вони повинні мати високий рівень професійної підготовки та постійно підвищувати свою кваліфікацію, а також повинні самовдосконалюватися, що сприяє створенню стимулюючого та підтримуючого освітнього середовища. Крім того, важливо, щоб педагоги, які працюють з дітьми з РАС, були активною частиною професійної спільноти, де вони могли б ділитися

своїм досвідом, спілкуватися з колегами та впроваджувати нові ідеї та методики.

Тож, можемо відзначити, що особливості навчання дітей з аутизмом виступають ключовим аспектом сучасної педагогічної та психологічної науки, де врахування індивідуальних потреб та потенціалу кожної дитини є важливим елементом успішного педагогічного процесу.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що одним із ключових аспектів успішного навчання дітей з аутизмом є необхідність індивідуалізації та адаптації педагогічного процесу, де підхід до кожної дитини повинен бути унікальним, враховуючи її особливості, потреби та рівень розвитку. Встановлено, що використання різноманітних методик, таких як ТЕАСН, випадкове навчання, тренінг зі зворотним реагуванням, візуальні підказки тощо позитивно впливати на розвиток дітей з аутизмом. Варто відзначити, що для забезпечення успішного навчання дітей з аутизмом особливий акцент робиться на важливості діяльності вчителя-логопеда у формуванні мовленнєвих та комунікативних навичок у дітей з РАС. Встановлено, що педагоги, що працюють з цією категорією дітей, повинні постійно підвищувати свою кваліфікацію та бути частиною професійної спільноти для обміну досвідом та впровадження нових підходів.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, розроблені авторами та запропоновані в статті, можуть бути використані для: вдосконалення навчальних програм, методик та підходів до роботи з дітьми з РАС; розробки та впровадження нових методик та стратегій навчання; надання порад та рекомендацій батькам дітей з аутизмом щодо оптимального підходу до навчання та розвитку своєї дитини вдома. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку ефективності різних методів корекційної роботи з дітьми з РАС; створення та тестування новаторських педагогічних методів, які враховують сучасні підходи до навчання та розвитку дітей з РАС; визначення довгострокового впливу різних методів корекційної роботи на життєвий та соціальний успіх дітей з РАС, а також їх взаємодію з оточуючим середовищем.

Література:

1. Недозим І. В. Особливості соціального інтелекту дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2019. 189 с.
2. Олексюк В. Р., Павелко О. П. Особливості розвитку та психокорекції пізнавальної сфери дітей з РАС. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2022. № 1. 129 с.

3. Шульженко Д. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія. Київ : Київ, 2009. 385 с.
4. Bystrova Y. T., Tokarskaya V. L., Vuković B. D. Optimum virtual environment for solving cognitive tasks by individuals with autism spectrum disorders: the questions and methods of design. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 2019, 7(1), С. 63-72.
5. Скрипник Т. В. Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху: монографія. Київ. Університет ім. Б. Грінченка, 2019. 208 с.
6. Семенюк О., Драченко В. Особливості психодіагностики дітей молодшого шкільного віку з РАС. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 2023, (2(58)), С. 37-43. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.2.6> (дата звернення: 23.11.2023).
7. Mesibov G., Shea V., Schopler E. The TEACCH approach to autism spectrum disorders. Springer Science & Business Media, 2005. 211 p.
8. Скрипник Т. В., Ганевіч Софі-Марі, Балкова А. С. Структуроване навчання у контексті формування навичок самостійності в осіб з аутизмом. *The 9th International scientific and practical conference "Modern research in world science" (November 28-30, 2022) SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine. 2022. С. 944-948.*
9. Rogers S. J. Interventions that facilitate socialization in children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 2000, 30(5), pp. 399-409.
10. Thompson B. The Effects of Behavior Skills Training and Self-Monitoring on Paraprofessionals' Use of Incidental Teaching Procedures in a Preschool Classroom. *All Graduate Plan B and other Reports*, 2019, 1406.
11. Cakir R., Korkmaz O. The effectiveness of augmented reality environments on individuals with special education needs. *Education and Information Technologies*, 2019, 24(2), pp. 1631-1659.
12. Marcotte J., et al. Supporting independence at home of people with autism spectrum disorder: Literature review. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 2020, 87(2), pp. 100-116.
13. Sreckovic M., Hume K. A., Regan T. E. Use of Work Systems to Increase the Independence of Adolescents With Autism Spectrum Disorder. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 2020, 43 (4), pp. 240-256.

References:

1. Nedozyim, I. V. (2019). Osoblyvosti sotsialnoho intelektu ditei doshkilnoho viku z rozladamy autystychnoho spektru. [Peculiarities of social intelligence of preschool children with autism spectrum disorders]. Kyiv, 189 p. [in Ukrainian].
2. Oleksiuk, V. R., Pavelko, O. P. (2022). Osoblyvosti rozvytku ta psykholohichnoi korektsii piznavalnoi sfery ditei z RAS. [Peculiarities of development and psychocorrection of the cognitive sphere of children with ASD]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho*. № 1. 129 p. [in Ukrainian].
3. Shulzhenko, D. (2009). Osnovy psykholohichnoi korektsii autystychnykh porushen u ditei. [Basics of psychological correction of autistic disorders in children]. Kyiv, 385 p. [in Ukrainian].
4. Bystrova, Y. T., Tokarskaya, V. L., Vuković, B. D. (2019). Optimum virtual environment for solving cognitive tasks by individuals with autism spectrum disorders: the questions and methods of design. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 7(1), pp. 63-72. [in English].

5. Skrypnyk, T. V. (2019). Dity z autyzmom v inkluzii: stsenarii uspikhu. [Children with autism in inclusion: success scenarios]. Universytet im. B. Hrinchenka, Kyiv, 208 p. [in Ukrainian].

6. Semeniuk, O., Drachenko, V. (2023). Osoblyvosti psykhdiahnostyky ditei molodshoho shkilnoho viku z RAS. [Peculiarities of psychodiagnostics of children of primary school age with ASD]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*, (2(58), pp. 37-43. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.2.6> [in Ukrainian].

7. Skrypnyk, T. V., Hanevich, Sofi-Mari, Balkova, A. S. (2022). Strukturovane navchannia u konteksti formuvannia navychok samostiinosti v osib z autyzmom. [Structured training in the context of the formation of independence skills in persons with autism]. *The 9th International scientific and practical conference "Modern research in world science" (November 28-30, 2022) SPC "Sci-conf.com.ua"*, Lviv, Ukraine, pp. 944-948. [in Ukrainian].

8. Mesibov, G., Shea, V., Schopler, E. (2005). The TEACCH approach to autism spectrum disorders. Springer Science & Business Media, 211 p. [in English].

9. Rogers, S. J. (2000). Interventions that facilitate socialization in children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, 30(5), pp. 399-409. [in English].

10. Thompson, B. (2019). The Effects of Behavior Skills Training and Self-Monitoring on Paraprofessionals' Use of Incidental Teaching Procedures in a Preschool Classroom. *All Graduate Plan B and other Reports*, 1406. [in English].

11. Cakir, R., Korkmaz, O. (2019). The effectiveness of augmented reality environments on individuals with special education needs. *Education and Information Technologies*, 24(2), pp. 1631-1659.

12. Marcotte J., et al. (2020). Supporting independence at home of people with autism spectrum disorder: Literature review. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 87(2), pp. 100-116.

13. Sreckovic, M., Hume, K. A., Regan, T. E. (2020). Use of Work Systems to Increase the Independence of Adolescents With Autism Spectrum Disorder. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 43 (4), pp. 240-256.